

ВИВЧЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО КОНТЕСТУ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ У КУРСІ “ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ”

А.А.Сбруєва

У статті подано визначення та аналіз поняття “глобалізація освіти” як одного з основоположних у авторському навчальному курсі “Порівняльна педагогіка”. Охарактеризовано чинники розвитку глобалізації освіти в історичному аспекті та в сучасних умовах. Розглянуто чотири виміри глобалізації освіти як процесу, що визначає сутність освітніх реформ кінця ХХ ст.: економічний, політичний, культурно-етичний та технологічний.

Навчальний курс “Порівняльна педагогіка” робить в українській освіті перші кроки: курс знайшов своє місце в навчальних планах більшості педагогічних ВНЗ, розроблені перші навчальні програми, написані перші підручники, набутий перший досвід його викладання та вивчення.

Зміст навчального курсу, що пропонується різними авторами, має суттєві специфічні особливості, які визначаються, передусім, їх науковими інтересами у галузі загальної педагогіки. Такий підхід має, безумовно, як плюси, так і мінуси. До плюсів ми відносимо різноманіття концептуальних підходів до побудови нового курсу, що в майбутньому слугуватиме його розвитку та збагаченню; до мінусів – односторонність та фрагментарність підходів, що є наслідком відсутності класичної наукової школи з порівняльної педагогіки в Україні.

Розроблений нами курс порівняльної педагогіки [3] побудований на системному аналізі освітніх реформ у розвинених країнах у 80-90-х рр. ХХ ст. в контексті глобалізації.

З’ясування в курсі “Порівняльної педагогіки” сутності глобалізаційного контексту розвитку освіти вимагає, передусім, визначення самого поняття “глобалізація освіти”.

На основі аналізу численних досліджень глобалізаційних процесів в освітній сфері ми дійшли до висновку, що глобалізація освіти – це інтеграція національних освітніх систем у субпланетарному та планетарному вимірах, здійснювана як на основі конвергентних так і асиміляційних освітніх реформ, зумовлена такими провідними чинниками:

- 1) глобальне поширення неоліберальної економічної ідеології на освітню сферу;
- 2) діяльність міжнародних організацій, яка все більш активно впливає на формування та здійснення освітньої політики національних держав;
- 3) інтернаціоналізація основних функцій навчальних закладів різних рівнів;
- 4) запровадження в освітню сферу нових інформаційно-комунікаційних технологій.

Важливим для розуміння сутності глобалізаційних процесів є розгляд історичного їх аспекту. Ми вважаємо, що чинниками розвитку глобалізації освіти в історичному аспекті є: 1) поширення освітніх традицій давніх народів на інші землі (шумерської, єгипетської, китайської, індійської, античної), 2) експансія освітніх традицій світових релігій та світових імперій на завойовані народи, 3) виникнення та розвиток університетів та книгодрукування, 4) створення регіональних та всесвітніх культурно-освітніх організацій, тобто організаційної інфраструктури сучасної освітньої глобалізації, 5) запровадження в освіту нових інформаційно-комунікаційних технологій, 6) перетворення англійської мови на мову міжнародного спілкування та вищої освіти, 6) прийняття GATS (Генеральної угоди про торгівлю послугами) та створення СОТ.

Розгляд глобалізації освіти як *сучасного* процесу передбачає аналіз явищ, що відбулися у другій половині ХХ ст. Найбільш активним етапом глобалізаційного процесу стали 90-ті рр. ХХ ст. Чинниками, що активізували глобалізаційні процеси у означений період, стали:

- 1) зникнення з розпадом Радянського Союзу та закінченням холодної війни політичної поляризації світу як протистояння капіталізму та соціалізму, перетворення США на глобального лідера, що є провідним агентом глобалізації;
- 2) суттєва активізація перенесення на соціальну сферу в цілому та на освіту зокрема неоліберальної економічної та неоконсервативної політичної ідеології;
- 3) прогресуюча вестернізація (американізація) духовних цінностей, що пов'язана з домінуючою позицією західної цивілізації в економічному, науково-технічному та політичному житті людства;
- 4) якісний ривок у розвитку комунікаційно-інформаційних технологій, що об'єктивно зумовлює можливість інтеграційних процесів у освітніх системах на регіональному та глобальному рівнях;
- 5) подальша активізація діяльності глобальної культурно-освітньої інфраструктури та зусиль інституцій, що її утворюють, щодо перетворення освіти на пріоритетну сферу життя людства, щодо формування в сучасних умовах нових глобальних етичних цінностей, цінностей загальнолюдської культури, серед яких провідними повинні стати мир, справедливість, свобода, любов, рівність, достаток, толерантність, повага до представників інших культур, націй, рас, релігій, схильність до співпраці з ними, до взаємозбагачення культур.

Розгляд глобалізаційного контексту реформування освіти в рамках курсу “Порівняльна педагогіка” вимагає, на нашу думку, урахування чотирьох його вимірів: економічного, зовнішньополітичного, культурно-етичного та технологічного.

Розгляд економічного виміру освітніх реформ передбачає зосередження на таких питаннях. Перше – це шляхи та наслідки реформування освітніх систем у дусі неолібералізму, що передбачають поширення ринкових відносин на сферу освіти. Така тенденція є найбільш характерною для англослов'янських країн, однак певні зрушення у цьому плані були характерні і для всіх інших, що є предметом нашого розгляду. Наслідком цієї тенденції є маркетизація освітніх послуг, скорочення регулюючих бар'єрів для торгівлі ними. Прихильники такого перебігу подій (наприклад, нобелівський лауреат у галузі економіки М. Фрідмен [9], відомі американські освітні діячі Дж. Чаб та Т. Мо [5], Ч. Фінн та Д. Равіч [8] та ін.) доводять, що конкуренція, яка стає характерною ознакою стосунків навчальних закладів, приведе до покращення якості послуг, що надаються ними. Його критики, серед яких не менш відомі в англослов'янському педагогічному світі особи (Г. Левін [15], М. Епл [], Дж. Уолфорд [18], А. Молнар [17], С. Болл [12]), звертають увагу на небезпеку трансформації, а точніше деградації етичної місії освіти, яка з особистісно-орієнтованої перетворюється на клієнто-орієнтовану, а в кінцевому рахунку, на прибутково-орієнтовану.

Другий аспект економічного виміру, що повинен стати предметом розгляду в курсі “Порівняльної педагогіки”, це наслідки для національних освітніх систем міжнародної торгівлі освітніми послугами. Проблеми розвитку міжнародної освіти є предметом дослідження багатьох зацікавлених сторін. Серед них, по перше, фахівці професійних національних та міжнародних організацій, що безпосередньо займаються цією справою, наприклад, Інститут міжнародної освіти США (ІЕ), Національна асоціація спеціалістів у галузі міжнародної освіти США (NAFSA), Служба академічних обмінів Німеччини (DAAD) Європейська асоціація міжнародної освіти (ЕАІЕ), Асоціація академічного

співробітництва (АСА) тощо; по-друге, дослідницькі центри у сфері вищої освіти, наприклад, Європейський центр вищої освіти, по-третє, регіональні університетські асоціації, наприклад, Асоціація європейських університетів (CRE), по-четверте, окремі науковці (Г.Макберні [2], М.Квієк[1], С.Каннінгхем [6], Дж.Найт [14] та ін.).

Звертаючись до сутності проблеми відмітимо, що інструментом проникнення ринкових механізмів у сферу освіти на міжнародному рівні стала, як відомо, Генеральна угода про торгівлю послугами – GATS, яка відкриває нові, досі небачені можливості для інвестицій у сферу освіти, отримання від неї прибутків. Вже сьогодні глобальний ринок вищої освіти оцінюється у 27 млрд. дол. В економіку США міжнародна вища освіта принесла у 2000 фінансовому році більше 9 млрд. дол. Крім того GATS - це нові можливості для інтернаціоналізації освіти, для надання їй якостей гнучкості, наближення навчальних закладів світового рівня до нових контингентів студентів.

Разом з тим GATS - це розвиток транснаціональної освіти. Адже три з чотирьох обумовлених GATS форм торгівлі освітніми послугами мають саме транснаціональний характер, тобто передбачають переміщення через кордони не студентів, а освітніх послуг. Проблема полягає в тому, що абсолютна більшість закладів, що є провайдерами транснаціональної освіти, не є акредитованими жодною національною освітньою системою, тому ставлення до їх діяльності є дуже суперечливим. Негативним наслідком відсутності достатнього контролю за якістю діяльності нових освітніх провайдерів є досить значна кількість неякісних освітніх пропозицій – так званих “шахрайських коледжів”, що дискредитують транснаціональну освіту як таку. Проблема якості міжнародної освіти залишається однією з найактуальніших. На завершення розгляду економічного виміру глобалізації підкреслимо, що нові провайдери вже висадили свій десант на українському освітньому ринку. Тому необхідні досконалі законодавчі основи, які б сприяли реалізації **наших** національних планів, стратегій, доктрин, а не задоволенню їх фінансових апетитів.

Другим виміром глобалізації, який впливає на формування національної освітньої політики розвинених країн, є зовнішньополітичний. В цілому у політичному аспекті глобалізація характеризується розвитком наднаціональних (міжнародних) організацій, які перебирають на себе певні політичні функції національних держав. Діяльність могутніх міжнародних організацій впливає і на освітню політику на державному рівні. Для розвинених країн найбільш впливовими є Організація економічного співробітництва та розвитку, ЮНЕСКО, для європейського регіону – Європейський Союз, для тихоокеанського - АРЕС. Суттєвий вплив здійснюють домовленості, досягнуті в рамках МВФ, СОТ. Чинниками впливу міжнародних організацій на освітню політику розвинених країн дослідники вважають, по-перше, хартії та конституції міжнародних організацій, по-друге, збір та розповсюдження ними освітньої інформації, по-третє, визначення освітніх стандартів, по-четверте, надання технологічної та фінансової допомоги [16].

Предметом вивчення у навчальному курсі “Порівняльна педагогіка” повинні стати стратегії впливу міжнародних організацій на розвиток національних освітніх систем, здійснювані за допомогою названих чотирьох чинників. У процесі аналізу широкого кола документів міжнародних урядових, неурядових та професійних організацій ми дійшли до висновку, що ці стратегії суттєво відрізняються, а тому мають різні наслідки. Ми визначаємо *асиміляційні, конвергентні та розвиваючі стратегії* діяльності міжнародних організацій в освітній сфері.

Найбільш яскравим прикладом *асиміляційної стратегії* є, на нашу думку, діяльність транснаціональних університетів, легітимність якої є наслідком прийняття GATS, а отже, є проявом політики Світової організації торгівлі щодо розвитку освітніх послуг.

Яскравим прикладом *конвергентних стратегій* ми вважаємо зусилля Європейського Союзу щодо створення європейського освітнього простору.

Щодо *розвиваючої* стратегії, найяскравішим її прикладом є всесвітня акція “Освіта для всіх”, ініційована рядом міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Міжнародною організацією праці, Міжнародним фондом розвитку тощо.

В сучасних умовах Українська держава ставить за мету активізацію участі у міжнародних освітніх зв'язках, тому поглиблення знань щодо їх можливих наслідків є актуальним завданням.

Третім виміром глобалізаційного контексту сучасної освіти є *культурно-етичний*. Цей вимір присутній і як окрема складова глобалізаційного процесу, і як компонент усіх інших. Головна сутність цього виміру була сформульована одним з провідних діячів ЮНЕСКО Жаком Делором на 45-й сесії Міжнародної конференції з питань освіти у Женеві у 1996 році. Він визначив її як провідну проблему і протиріччя, перед яким стоїть освіта в умовах глобалізації. Полягає вона в тому, що освіта повинна як готувати до життя у глобальному середовищі, надавати глобальні культурні та професійні компетенції, досвід спілкування, навчання і роботи у полікультурному суспільстві, так і забезпечувати збереження культурної самобутності кожного народу [7], запобігати глобальній “макдоналізації”, “діснейфікації”, “голівудізації” тощо.

Предметом розгляду у даному контексті є альтернативні домінуючим неоліберальним *гуманістичні сценарії* розвитку глобалізаційних процесів у сфері освіти, розроблені, зокрема, такими освітніми діячами та науковцями, як Жан Халлак [13] та Гіл Чін Лім [11]. Це концепції глобальної освіти, які передбачають формування вселюдських моральних цінностей шляхом набуття учнями системних знань про інші культури, навичок міжкультурного спілкування, досвіду співпраці з представниками інших культур.

Ще один аспект культурно-етичного виміру глобалізації – глобалізація англійської мови. Її знання стає обов'язковим чинником забезпечення успіху як на глобальному ринку праці, так і у міжкультурному спілкуванні. Англійська мова стала мовою міжнародної вищої освіти, і навіть такі борці за збереження національних мов, як Франція, Японія, Німеччина вводять у своїх університетах англійськомовні навчальні курси з метою підвищення конкурентноспроможності своїх освітніх систем. Важливим, за таких умов, є вивчення досвіду збереження національних мов та мов національних меншин.

Разом з усіма негативами та загрозами, що несе глобалізація, слід усвідомити, що вона являє собою можливість об'єднання людства навколо розв'язання таких вселюдських проблем, як збереження миру, забезпечення стабільного екологічного розвитку, допомога найменш розвиненим країнам у подоланні економічних криз, захист від глобальних епідемій хвороб тощо. Тобто, мова йде про необхідність спрямування освіти в контексті глобалізації на формування якостей глобального громадянства, усвідомлення своєї відповідальності не тільки в межах національної держави, але й регіону, світу в цілому. Найбільш активно такі процеси відбуваються у європейському регіоні, де програми формування європейського громадянства мають великий позитивний досвід.

Останній, але надзвичайно важливий, навіть багато в чому ключовий *вимір глобалізації освіти – технологічний*. Мова йде про можливість накопичення, обробки та майже миттєвої передачі величезних обсягів інформації завдяки злиттю інформаційної та комунікаційної технологій. Нові інформаційно-комунікаційні технології суттєво впливають як на методику навчання, так і на її зміст. Вони створюють можливість набуття якісної освіти світового класу у віртуальному режимі, можливість спілкування з колегами-науковцями, можливість обміну ідеями. На жаль, і це технічне диво працює на ринкових засадах, які допомагають локалізувати освіту і перетворити її на “гарно упако-

вану зручність, що продається в усьому світі”. У цьому контексті предметом дискусій є контроль якості віртуальної транснаціональної освіти, зростання нерівності у доступі до освітніх послуг між розвиненими країнами та тими, що розвиваються. Проблемою культурного виклику всьому світу є англійськість світової мережі Інтернет. Разом з тим слід відмітити, що хоча дискусії навколо цієї проблеми дійсно є актуальними, людство прийняло цей виклик, про що свідчать такі дані: якщо у 1998 р. Інтернет був англійським на 75%, то у 2000 році вже на 60%, а за прогнозом на 2003 рік він буде таким вже менш ніж на 50%. Тобто, відбувається швидке зростання національних мереж, причому досить часто вони подають інформацію двома мовами: національною і англійською.

У цьому ж зв'язку гостро актуальною проблемою є випереджувальний розвиток української мережі Інтернет паралельно українською та англійською мовами. Якщо Україна не заявить про себе достойно через Інтернет, вона зашкодить цим сприйняттю її в усьому світі як повноцінної нації, оскільки в сучасних умовах рис аксіоматичності набуває істина: “Якщо тебе нема в Інтернеті, тебе не існує взагалі”.

На завершення відмітимо, що важливим завданням вивчення порівняльної педагогіки є формування у майбутніх учителів усвідомлення того факту, що глобалізаційний контекст сучасної освіти не є суб'єктивним вибором тієї чи іншої країни, він є об'єктивною реальністю. Врахування цього контексту кожною державою, особливо тими, що відстали з різних причин у рівні свого економічного розвитку, передбачає точне слідування законам “економіки знань”, які надають можливість перестрибнути через певні етапи, які пройшли у своєму поступі інші. Такий шлях є можливим за умови пріоритетного інвестування знань, інтелекту, пріоритетного розвитку національної освітньої системи і особливо тих її сфер, що пов'язані з новими інформаційними та педагогічними технологіями. Необхідний ефективний захист своєї освітньої системи від шахрайських пропозицій транснаціональних провайдерів, активний маркетинг власних можливостей на глобальному освітньому ринку та ринку кваліфікованої праці.

Запровадження такого підходу в освітню політику нашої країни залежить значною мірою від того, чи усвідомить його необхідність “критична маса” педагогічних працівників, яка формує громадську думку професійних кіл учительства щодо стратегічних шляхів розвитку нашого шкільництва, і з якою повинен рахуватися при прийнятті рішень педагогічний істеблїшмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квиек М. Глобализация и высшее образование // Высшее образование в Европе. - 2000. - Том XXV. - №1. - 25с.
2. Макберни Г. Рычаги глобализации как политическая парадигма высшего образования//Высшее образование в Европе. - 2000. - Том XXV. - №1. - 21с.
3. Сбруева А.А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник.- Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ.- 1999.- 300с.
4. Apple M.W. Rhetorical reforms: Markets standards and inequality. Current Issues in Comparative Education. Vol.1, №2, 1999, 12 p.
5. Chubb J.E., Moe T.M. Politics, markets, and America`s schools. Washington DC: The Brookings Institution, 1990, 254p.
6. Cunningham S., Ryan Y., Stedman L., et al. The Business of borderless education. Canberra: DETYA, Australian Government Publishing Service, 2000/3,- 321p.
7. Delors J. Teachers in search of new perspectives. International Conference on Education, 45th session. Geneva.1996. –125p.

8. Finn C.E.Jr., Manno B. V., Ravich D. Education 2001: Getting the job done. A memorandum to the Resident Elect and the 107th Congress. Washington, December 2000.- 23p.
9. Friedman M. Public schools: make them private. Cato Institute, Briefing Paper, N 23, June 23, 1995 (Reprint from Washington Post on February 19, 1995). – 7p.
10. Friedman T. The Lexus and the Olive Tree. London: Harper Collins Publishers, 1999.- 214p.
11. Gill-Chin Lim Humanistic Globalization. To build a global education community for the 21st century. [On-line: www.ssc.msu.edu/~pohg/html].
12. Grewitz S., Ball S.J., Bowe R. Markets, choice and equity in education. Buckingham: Open University Press, 1995.-156 p.
13. Hallak Jacques Globalization, human rights and education. UNESCO: International Institute for Educational Planning. Paris, 1999. –13p.
14. Knight J. Internationalisation of higher education. In: Quality and Internationalisation in Higher Education.- OECD, Paris, 1999.- P. 13-28.
15. Levin H.M. The Public-Private Nexus in Education. National Center for the Study of Privatization in Education. Teachers College, Columbia University. Occasional Paper No.1. March 2000, 23p.
16. Mc Neely C. Worldwide educational convergence through International organizations: Avenues for Research. Education Policy Analysis Archives. Vol. 2, № 14, 1994, 12p.
17. Molnar A. Calculating the Benefits and Costs of For-Profit Public Education. Education Policy Analysis Archives. Vol. 9, № 15, April 24, 2001, 18 p.
18. Walford G. School Choice and the Quasi-market. Symposium Books, 1996, 144p.

SUMMARY

Sbruieva A.A. The study of the globalization context of the modern educational reforms in the course of “Comparative Education”

The article is devoted to the analysis of the concept “globalization of education” as one of the fundamental in the authors’ course of “Comparative education”. The characteristics of the factors of the globalization of education in its historical and modern aspects is done. The concept is structured into four dimensions: economic, political, cultural and technological, which are commented in the article.